

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Соколинський Дмитро Віталійович

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В
УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ТА
ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

спеціальності 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота (Управління соціальним закладом)»

Умань – 2021

Випускною кваліфікаційною роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи **Матрос О.О.**

РЕЦЕНЗЕНТ: доктор філософії **Моргай Л.А.**

Захист відбудеться 22 травня 2021 р. о 9.00 год. на засіданні екзаменаційної комісії.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 202

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні дослідження доводять, що для розвитку особистості є діти, оскільки в цей період життя відбувається соціалізація, розвиток природних задатків та нахилів, формування основ психічного і фізичного здоров'я.

Проблема покращення умов та вироблення ефективних технологій соціалізації дітей з інвалідністю останнім часом набуває особливої актуальності. Це пов'язано із погіршенням найважливіших параметрів середовища життєдіяльності, в якому відбувається формування й розвиток особистості дитини, що зумовлено обмеженими можливостями соціальних інститутів, покликаних забезпечити корекцію та розвиток особистості дитини, складністю соціально-педагогічних і психологічних проблем, що виникають у процесі корекційної діяльності. Процес особистісного формування дитини з обмеженими можливостями ускладнений одним або кількома несприятливими чинниками біологічного, соціального, психологічного та педагогічного характеру, які поглиблюють проблему соціально-культурної дезадаптації дитини з інвалідністю, перешкоджають засвоєнню основного репертуару соціальних ролей, що є важливою умовою та базовим критерієм соціалізації особистості.

Стан дослідження проблеми. Проблема соціалізації дітей з інвалідністю постає предметом філософських, педагогічних, психологічних та дефектологічних досліджень. Аналіз теоретичних моделей та практичного досвіду соціалізації дітей з інвалідністю у сучасному суспільстві був представлений Н. Москвичовою. Педагогічні, психологічні та соціальні проблеми соціалізації дітей з інвалідністю як ключової складової реабілітації розглядалися в роботах Е. Александрової, В. Багрицького, С. Белічевої, Н. Берхіна, Л. Волкової, Л. Кобриної, Р. Лалаєвої, М. Нікітіної, Н. Назарової, Г. Пеніна, Л. Шипіциної.

Не менш важливим чинником актуальності теми дослідження є слабка теоретична розробленість зазначеного аспекта проблеми. Як доводить

практика, методи традиційної педагогіки, що сформовані на іншій методологічній базі й апробовані на соціальних групах у нормативних умовах, не здатні вповні вирішити проблему соціалізації дитини з обмеженими можливостями. Системно досліджені психофізіологічні параметри життєдіяльності дітей з інвалідністю, безпосередньо пов'язані зі спадковими, біологічними характеристиками, розроблені дидактичні основи навчально-виховної роботи, однак проблема соціалізації особистості дитини з обмеженими можливостями залишається на другому плані.

Необхідність наукової розробки обраної проблеми, її глибокого й послідовного розв'язання на рівні соціальної теорії та практики зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Особливості соціалізації дітей з інвалідністю в умовах діяльності інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації».**

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні аспекти соціалізації дітей з інвалідністю в Україні та дослідно-експериментально вивчити соціальні особливості означеної проблеми в умовах діяльності інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації.

Об'єкт дослідження – процес соціалізації дітей з інвалідністю.

Предмет дослідження – організація процесу соціалізації дітей з інвалідністю в умовах діяльності інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації.

Гіпотеза дослідження – процес соціалізації дітей з інвалідністю відбуватиметься успішно за умови застосування в його ході методів ігрової терапії.

Відповідно до мети та гіпотези були визначені такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати поняття соціалізації та інклюзії в фахових дослідженнях.
2. Розкрити соціально-психологічну характеристику дітей з інвалідністю.

3. Охарактеризувати сучасні умови систем соціалізації дітей з інвалідністю у вітчизняних умовах та в зарубіжній практиці.

4. Вивчити особливості діяльності інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації.

5. Дослідити ефективність реалізації моделі соціалізації дітей з інвалідністю в умовах інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили об'єктивність і достовірність дослідження, зокрема:

- теоретичні: аналіз філософської, соціально-психологічної вітчизняної та зарубіжної літератури з теми дослідження для з'ясування стану розробленості проблеми;

- синтез, систематизація, порівняння, узагальнення науково-теоретичного матеріалу для вивчення теоретичних аспектів соціалізації дітей з інвалідністю в Україні;

- логіко-семантичний, методи сходження від абстрактного до конкретного і від конкретного до абстрактного, що дали змогу сформулювати базові поняття, розширити і доповнити понятійно-категорійний апарат дослідження. Практичні (анкетування, експеримент). Математичні (обрахування результатів дослідження).

Експериментальна база дослідження. Дослідження було здійснене на базі Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Уманської міської ради. Участь у дослідженні взяли 10 дітей з інвалідністю (5-6 років).

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть стати підґрунтям для розробок рекомендацій, планів у сфері соціальної роботи.

Матеріали дослідження можуть використовуватися в розробці спецкурсів із соціальної роботи для студентів закладів вищої освіти, які готують фахівців соціальної сфери, а також у практичній діяльності

працівників освітніх закладів, соціальних працівників та громадських організацій тощо.

Апробації результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступах на конференціях і семінарах різного рівня, а саме: *всеукраїнських*: - «Актуальні питання професійної діяльності соціального працівника, психолога та педагога в сучасному світі» (29 жовтня 2021, м. Умань); «Дистанційне навчання у закладі вищої освіти в умовах пандемії: виклики сучасності» (30 березня 2021, м. Умань).

Структура роботи. Магістерська робота, складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 90 сторінок. Основний текст – 83 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі **«Поняття соціалізації та інклюзії в фахових дослідженнях»** нами було встановлено, що соціальні вимоги, під дією яких відбувається розвиток дитини, повинні спеціально створюватись у процесі конструювання дорослими різних за змістовною спрямованістю психолого-соціальних ситуацій, а не ставитися в імперативній формі.

Виокремлено низку актуальних особливостей інноваційної діяльності соціальних працівників з дітьми з інвалідністю. Визначено поняття інноваційної діяльності соціальних працівників та проаналізовано інноваційні методи корекційно-розвиткової роботи з даною категорією осіб.

У другому розділі **«Вивчення стану соціалізації дітей з інвалідністю»** нами було встановлено, що адаптація як результат є свідченням про те, якою мірою дитина пристосована до середовища життєдіяльності, даних умов і наскільки її поведінка, ставлення і

результативність діяльності відповідають віку, соціальним нормам і правилам, прийнятим в соціумі, в якому вона живе.

Причиною адаптації можуть служити зміни соціального стану і положення особистості або групи осіб у зв'язку з новою соціальною ситуацією (втрата роботи, переселення або вимушена міграція, отримання фізичних каліцтв і так далі). Ускладнена соціальна ситуація, інший статус особистості слугують своєрідними критеріями при класифікації основних напрямків соціальної адаптації стосовно соціально-педагогічної роботи. До їх числа можна віднести наступні напрямки: соціальна адаптація до дорослого життя дітей-сиріт-випускників дитячих будинків; адаптація дітей з інвалідністю до нових умов середовища; адаптація учасників військових конфліктів; адаптація осіб, які зазнали насильства та інші. Попри всю важливість комплексу перерахованих вище напрямків соціальної адаптації особливу увагу необхідно звернути на другий напрямок. Адже майбутнє країни – її діти.

У другому розділі **«МОДЕЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ТА ЦЕНТРУ РЕАБІЛІТАЦІЇ»** нами було встановлено, що у процесі становлення особистості дитина з інвалідністю постійно зустрічається зі складними ситуаціями, які іноді набувають для неї вираженого кризового характеру. В силу своїх вікових особливостей діти легко піддаються негативним соціальним впливам та стресовим обставинам, які невинним потоком життєвого досвіду діють на вразливу дитячу психіку.

Дітям не завжди вдається успішно перебороти ці стресогенні ситуації, тому гостро постає питання, як захистити внутрішній світ малят, як допомогти їм розвивати свої захисні механізми щоб протистояти негативним впливам соціального оточення, перебороти травмуючі ситуації і справитися з негативними переживаннями.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для таких **висновків**:

1. Проаналізовано представленість та значення поняття «соціалізація» та «інклюзія» в сучасних фахових дослідженнях. Визначено, що соціалізація, тобто процес входження дитини в соціальне середовище, передбачає засвоєння навичок спілкування, норм поведінки, моральних цінностей, загалом усього того, що складає культуру суспільства. Умовою успішної соціалізації є повноцінні стосунки між дитиною і дорослим, оскільки дитина входить у соціальне середовище під його керівництвом. Проте не менш важливим постає питання входження дитини до соціального простору однолітків.

2. Розкрито соціально-психолгічна характеристика дітей з інвалідністю. Відзначено, що спілкування дітей з особливими потребами зі здоровими однолітками дає змогу дитині з вадами розвивати відповідні комунікативні та соціальні навички. Звична соціальна взаємодія сприяє встановленню дружніх, позитивних стосунків. Спостерігається покращення концентрації уваги, пам'яті, посилення мотивації до навчання. Набувається успішний досвід оволодіння вміннями, необхідними для активного самостійного життя. Здійснено аналіз систем соціалізації дітей з інвалідністю у вітчизняних умовах та в зарубіжній практиці. Було виокремлено низку актуальних особливостей інноваційної діяльності соціальних працівників з дітьми з інвалідністю. Визначено поняття інноваційної діяльності соціальних працівників та проаналізовано інноваційні методи корекційно-розвиткової роботи з даною категорією осіб.

3. Охарактеризовано сучасні умови систем соціалізації дітей з інвалідністю у вітчизняних умовах та в зарубіжній практиці. Підібрані та обгрунтовані методики дослідження рівня соціалізації дітей з інвалідністю. Для виявлення рівня адаптації дітей з інвалідністю були підібрані й використані методики, спрямовані на діагностику можливостей таких дітей

провадити повноцінну мовну активність, долати перешкоди в установленні емоційних контактів тощо. Проаналізовані показники соціалізації дітей з інвалідністю. Так, для збору первинної інформації про рівень адаптованості дітей з інвалідністю до умов спеціалізованого навчального закладу, його характеристики, був проведений аналіз анамнестичних даних. На початок формувального експерименту адаптація як у експериментальній, так і в контрольній групах знаходилася на однаковому рівні: в обох групах кількість дітей із середнім показником дорівнює 3, з нижче середнього – 2, відповідно з віднесенням до тієї чи іншої категорії «перешкод» в кожній групі по 3 представника другої і по 2 представника третьої категорії.

4. Вивчено особливості діяльності інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації. Вивчені особливості діяльності інклюзивно-ресурсного центру. Визначені соціальні умови реалізації моделі соціалізації дітей з інвалідністю в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Зауважено, що у процесі становлення особистості дитина з інвалідністю постійно зустрічається зі складними ситуаціями, які іноді набувають для неї вираженого кризового характеру. В силу своїх вікових особливостей діти легко піддаються негативним соціальним впливам та стресовим обставинам, які невинним потоком життєвого досвіду діють на вразливу дитячу психіку. Для успішного подолання емоційних бар'єрів дітьми з інвалідністю постає необхідним формування в них повноцінного розуміння власних емоційних станів. Для цього необхідно виробляти в дітей з інвалідністю почуття емпатії, тобто здатності розуміти емоції інших людей та співпереживати їм.

5. Дослідно-експериментально досліджено ефективність реалізації моделі соціалізації дітей з інвалідністю в умовах інклюзивно-ресурсного центру та центру реабілітації. Визначено ефективність реалізації моделі соціалізації дітей з інвалідністю в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Підкреслено, що ігрова діяльність дітей, театралізовані тренінги з залученням ігротерапії є напрямком достатньо новим та ефективним у практиці роботи з дітьми з інвалідністю.

Він допомагає формувати такі якості дитини з інвалідністю, що сприяють її успішній соціалізації:

- узгоджувати свої інтереси з потребами та інтересами інших дітей;
- бути товариською, доброзичливою;
- правильно будувати свої взаємини з однолітками.

За результатами дослідження було розроблено проект соціалізації дітей з інвалідністю на основі ігрової діяльності з метою їх успішної адаптації до життя і взаємодії в соціумі.

Були розроблені та впроваджені в активне функціонування рекомендації для батьків і педагогів із формування соціалізації дітей з інвалідністю.